

Tokyo door de wolken

Ik ben in Tokyo voor drie maanden, als artist-in-residence van het Fonds BKVB en Arts Initiative Tokyo (AIT). De residency wordt aangegeven als 'research-type', voornamelijk door zijn korte duur. Omdat het mijn eerste keer in Japan en Azië is, wil ik de ruimte en tijd nemen om te observeren. Het is een verademing om geen verplichting te hebben mijn indrukken direct te moeten vertalen.

Ik werd in een huis geplaatst dat voor Tokyose begrippen groot is. Het is een traditioneel Japans pakhuisje, grondig gerenoveerd, een half uur met de trein van het centrum. In de badkamer staat een weegschaal. 'The resident artists always gain weight because they like Japanese food so much,' zegt Naoko die mij het huis laat zien. Naoko Horiuchi is een curator en werkt voor AIT. AIT is in 2001 opgericht door zes curatoren. Het is een non-profit initiatief dat kunstevenementen, tentoonstellingen en symposia organiseert en een educatief programma biedt voor volwassenen die geïnteresseerd zijn in hedendaagse kunst. Het is eigenlijk een onafhankelijke avondkunstschool, met lessen en lezingen over het maken van kunst, cureren of over kunst schrijven. Beginnende verzamelaars komen er ook. Het werkt wonderlijk goed, voor zover ik kan zien. Als de AIT'ers mij naar openingen meenemen, fluisteren ze vaak 'this is our former student' als introductie. De ex-studenten zitten overal – ze werken voor galleries, musea, kranten, tijdschriften en zijn ook actief als kunstenaar. Zo heeft AIT een groot netwerk kunnen opbouwen met contacten die niet alleen zakelijk maar ook persoonlijk zijn – een aangename ervaring in een wereld die erg formeel is. Dat de Tokyose kunstwereld klein lijkt te zijn is waarschijnlijk een indruk gekleurd door het gezelschap van mijn gastvrouwen. 'Our former students' antwoorden ze ook als ik vraag hoe ze aan het huis voor de

residency komen, of aan de Issey Miyake handtassen die ze opeens allemaal hebben. (Aan de terreur van status-handtassen bezwijken hier mannen en vrouwen gelijk en massaal. Geen wonder dat de niet-commerciële tentoonstellingen vaak bij Louis Vuitton of Chanel plaatsvinden.) AIT is niet structureel gesubsidieerd. Hun inkomen komt vooral uit de kunstopleiding die ze aanbieden. Ze krijgen wel regelmatig geld voor projecten en hebben het druk met resident artists – in mijn tijd zie ik vijf andere mensen komen en gaan. Ik ben onder de indruk van hun efficiëntie. Als ze zeggen dat ze beter zijn dan kunstacademies hier geloof ik ze graag. Het verschil komt niet alleen door de kwaliteit van het programma, maar ook door de studenten zelf. Mensen die aan het programma deel nemen zijn voornamelijk twintigers en dertigers met reguliere banen die een uitweg zoeken uit de rigide en veeleisende werkstructuur. Naoko zegt dat het aantal zelfmoorden onder de dertigers blijft groeien als gevolg van druk en hoge verwachtingen. Steeds meer wordt er voor een alternatief gekozen als werken in de kunst of verhuizen naar het platteland om groente te verbouwen.

Mijn wens om naar Japan te gaan komt voort uit mijn interesse in Japanse kamerschermen. Ook ben ik een grote fan van de films van Yasujiro Ozu. In het subjectieve perspectief van de 'tatami shot', de langzame vertelling waarin sleutelscènes vaak zijn weggelaten, het in iedere film terugkerende, bijna identieke verhaal over de relaties tussen familieleden, zie ik overeenkomsten met mijn eigen fotografisch werk.

Ik wil uitzoeken hoe het verschuivende perspectief en de fragmentarische verhaalvertelling in een beeldende reeks wordt toegepast op kamerschermen; hoe platte afbeeldingen functioneren in de ruimte als driedimensionale objecten. De wissel van Middeleeuws perspectiefgebruik naar monoclair perspectief (met dank aan o.a. Brunelleschi) is aan de Japanse kunst voorbij gegaan. De kamerschermen, met hun ingelijste panelen, hebben iets stripachtigs, of filmisch; tegelijkertijd vinden alle 'acties' daarop simultaan plaats – het is één beeld met vele parallelle vertellingen. Op het scherm 'Zicht op Edo' (Edo-Tokyo Museum) zie je de stad van boven door de wolken. Doordat de wolken de beelddrukke minimaliseren en voor een ritme zorgen, lijkt het een beeld van losse stadstaferelen. Ik associeerde dit meteen met de manier waarop ik mijn foto's ophang en krijg een kick van zo'n kunsthistorisch verband. De twee soorten perspectief – lineair en 'multiple point' – kunnen als symbolen worden gezien voor de tunnelvisie versus het rizomatisch denken of, voor voorstanders van fotografie, als concentratie versus verstrooide multitasking. Vanuit mijn opportunisme en de grenzen die door het medium gesteld worden, gebruik ik allebei.

Voor de reis begon ik over de verandering van perceptie in het donker te schrijven. Door het werk van Pierre Bonnard, mijn held, schilder van Midderraan licht en Japonist in zijn vroegere jaren, moest ik denken aan de sensatie van het langzaam verschijnen en de schemer. Mede door een goed getimede tip om *In praise of shadows* van Jun'ichirō Tanizaki te lezen, krijgt mijn essay een Japans hoofdstuk. Tanizaki schrijft over het wrede afvlakkende effect van elektrisch licht en de Japanse voorliefde voor het (half)donker. Indirect licht en schakeringen van schaduw geven objecten de tijd om langzaam zichtbaar te worden. Het tekort aan licht werkt suggestief, verandert het gevoel van diepte en geeft dingen als het ware een innerlijke gloed.

Ik zag de muurschilderingen van het Nijo Kasteel in Kyoto op een regenachtige dag. Het was een openbaring de panelen (inspiratie voor de film *Inception*) te zien in natuurlijk licht en een voor hen bestemde omgeving, en niet in een museum. Alsof ik dieren daarvoor alleen in een dierentuin gezien had en dacht dat ze daar hoorden. Al begrijp ik waarom het natuurlijk licht een vijand van het

museum is en dat hedendaagse kunst juist voor witte ruimtes gemaakt is, en niet voor kaarsverlichte kerken of kroegen. Over diervriendelijke dierentuinen gesproken: rond 2006 werd het bezoekersrecord in Tokyo gebroken door een tentoonstelling van de Japanse meesterwerken uit de Price Collection. De reden voor die bezoekersexplosie zag Joe Price in zijn experiment met verlichting – de lichten veranderden elke 3 minuten van daglicht- in maanlichtimitatie om te laten zien ‘hoe de kunst verandert als het licht verandert’. Deze tentoonstelling was ook Japans herontdekking van Itō Jakuchū, de ster van de Price Collection – een meesterlijke, veelzijdige, excentrieke en, vreemd genoeg, vergeten schilder van de Edo-tijd. Voor wie hem niet kent, zeker een man om te googelen.

Japan doet mij onverwacht veel aan Rusland en zelfs aan de Sovjet Unie denken. Ik weet niet wie de Koerilen zou moeten hebben, maar wij delen de zee, de voorliefde voor gedroogde vis en een late afschaffing van het feodalisme (Rusland 1861, Japan 1868) wat normaalgesproken een Middeleeuws fenomeen is. Japanse wc’s (niet de verwarmde versie met toetsenbord) vind je ook in mijn geboortestad; traditioneel Japans vernis heeft een Russische versie, ikra (kaviaar) heet ikora, bont dragen is verplicht, en van de suffige centrale bibliotheek in Tokyo word ik nostalgisch. Maar ook: sociale druk, uniformiteit, man/vrouw-relaties, de cadeautjescultuur, bijgeloof, een dubbele moraal en boven alles de overtuiging een unieke natie te zijn die nooit volledig begrepen kan worden door een buitenlander – de mythes van de Russische ziel en de mysterieuze Oriënt.

Het zoeken naar overeenkomsten geeft mij houvast en accentueert het specifieke karakter van het land. Het landschap dat ik kende van kamerschermen en voor fictie hield, blijkt werkelijk te bestaan. Ik kwam het tegen in een strak geregisseerde tuin en in het wild. Het is niet de eerste keer dat ik merk dat een mythe werkelijkheidsgetrouw kan zijn, of dat schilderijen sterk je perceptie kunnen beïnvloeden. Een vreemde dikke kat met watjesvacht uit de tentoonstelling van de Japanse collectie van het Boston Museum, zag ik direct daarna in de tuin lopen; de kleine versies van waterdraken waren te koop op de vismarkt, en mijn straatje in de sneeuw leek sprekend op een decor van een Kabukivoorstelling. Ik wist van de Japonisme-hype na de Wereldtentoonstellingen in Londen en Parijs eind 19de eeuw en over de grote invloed die Japanse kunst heeft gehad op de schilderkunst en vormgeving. Nu ik hier ben begin ik te begrijpen wat voor betekenis het moet hebben gehad voor de ontwikkeling van het modernisme. Het is een leuke ervaring om kunsthistorische feiten te herkennen in tempelbosjes, kasteelmuren of kimonostoffen.

De eerste week van de residency begon ik heel enthousiast met het idee dat mijn tijd hier kort is. Al snel kreeg ik slaapproblemen door het teveel aan indrukken. De mensen zelf zijn heel stil – in een overvolle metro hoor je vaak alleen ademgeluiden of gesnurk. De geluidsterreur is vooral niet menselijk – auto’s en lantarenpalen spelen liedjes die in je hoofd blijven hangen om ‘s nachts weer actief te worden. Mijn huisje trilt door de wind en voorbijrijdende auto’s, maar ‘flexibel = goed’ begrijp ik. Kleine aardbevingen zijn er bijna dagelijks, en de eerste dagen gaf ik de schuld aan de jetlag die mij duizelig maakte, en niet aan de wiebelende grond. De verschillende soorten trillingen kon ik al snel van elkaar onderscheiden, maar ook van Japanners hoor ik dat het nooit went. Het idee dat je zelfs de aarde onder je voeten niet kan vertrouwen geeft een onstabiel gevoel. Mijn respect voor architecten groeit met elke opschudding. Ik hoorde dat het beeld van op-en-neer zwaaiende torens tijdens de grote aardbeving van vorig jaar voor veel mensen de meest traumatische ervaring was. Na de Tokyo-Yokohama-aardbeving van 1923 werd zelfs overwogen om de hoofdstad naar een andere locatie te verplaatsen. Uiteindelijk is het stadsplan aangepast door parken op tactische locaties aan te leggen. Nooit eerder had ik stadsparken als schuilplekken gezien.

Zo veel dingen dagelijks te moeten ontdekken vraagt veel energie. Om beter te kunnen werken (en slapen) moest ik routines ontwikkelen en plekken in de stad vinden waar ik vaker kon komen. Tokyo bleek onverwacht een goede wandelstad te zijn. Na een maand, op een van de weinige zonnige winterdagen, had ik het gevoel dat ik van Tokyo hield. Ik ben dankbaar voor alle hulp die ik heb gekregen, en wil hier heel graag terugkomen, het liefst in tijden van seismische rust.

Ksenia Galiaeva

2 april 2012
Tokyo

www.kseniagaliaeva.com